

D · N
25/3 1953

Jämlikhetens gränser

I föregående artiklar har framhävts att de senaste årtiondenas utveckling i Sverige och andra demokratiska länder medfört en betydande minskning av den ekonomiska olikställdheten. Särskilt gäller detta inkomsterna; även i fråga om förmögenheterna har dock en begynnande utjämning inträtt. Denna strävan och tendens till ökad jämlikhet, ofta motarbetad och beklagad som "standardisering" och "nivellerings", lär nu av de flesta betraktas med glädje. Skall vi då gå vidare på vägen? Hur långt skall vi gå vidare?

Den första frågan kan obetingat besvaras med ja. Det finns ingen anledning att tro, intet skäl att önska att den process som här berörts just i våra dagar skulle vara avslutad. Självklart är att den höjning av de ekonomiskt relativt svagt ställda folkgruppernas läge som varit det mest påtagliga resultatet av utvecklingen kan och bör fortsätta. Det finns en rad områden — varje riksdagssession ger exempel på vad det gäller — där tryggheten genom sociala ingripanden bör ökas. Det finns otaliga sociala välfärdsanordningar som bör kunna uppbyggas eller utbyggas och vilkas omfattning hela tiden måste stegras i takt med det allmänna välbefinnandet. Genom detta utrotande av fattigdom och otrygghet nås ingen fullständig ekonomisk jämlikhet, men vad man vinner är att förr avgörande och ännu kännbara skillnader mellan medborgargrupperna försvinner.

Lika uppenbart är att parollen "lika möjligheter för alla" — även om den fattas blott som ett krav på någorlunda lika formella utbildningsmöjligheter — inte är förverkligad. Det är av vikt att en så pass hygglig allmän utbildning blir tillgänglig för alla att skillnaden mellan "bildade" och "obildade" inte längre utgör en kraftigt markerad gräns. Allmänbildningen motsvarar på detta område vad ett eftersträvat minimum av tillgångar och trygghet är på det rent ekonomiska området. Och lika viktigt är att på detta sätt möjligheter skapas för fritt val av yrke inom anlagets och

begävningens ram och därmed en sådan förändring av läget som, hur än samhället är beskaffat, kommer att uppfattas som ett socialt avancemang.

Ordet ständscirkulation, det traditionella ordet i detta sammanhang, är inte bra. Det hänstuder på en övergång mellan skarpt avgränsade sociala enheter som inte längre finns; även känslan av att tillhöra en "klass" och därmed tanken på flyttning från en klass till en annan bör komma bort under utjämningsprocessen. Den sociala rörlighet som här avses blir ett naturligt inslag i denna utjämning, inte — såsom ständscirkulation och hopp över klassgränserna — en förment ersättning för utjämningsprocessen.

Det har i det föregående främst varit tal om ekonomisk utjämning. Mera vagt, men lika väsentligt är det begrepp "social utjämning" som vi med den sist berörda synpunkten kommer in på. Det gäller att helt få bort känslan, den tidigare starkt grundade känslan av folkets uppdelning i "de två nationerna", med allt vad här finns av förakt och överlägsenhet å ena sidan, avund och hat å den andra, misstänksamhet och fiendtlighet. Här har förbättringen under senare tid varit ofantlig; umgänget har blivit friare och naturligare, stramheten och det subalterna uppträdandet har kommit att te sig som löjliga, vädjanden till klasshatet (på alla håll) har på sin höjd dröjt kvar som ett slags minnesoffer åt döda fantasier. Men mycket återstår ännu, det påminns vi dagligen om. Denna sociala jämlikhet behöver inte vara förenad med ekonomisk jämlikhet; i Amerika finns den av ålder i hög grad, trots att skillnaderna i levnadsstandard varit starkt framträdande. Ett visst mått av välbefinnande och trygghet för alla och en härmed förknippad social rörlighet är emellertid förutsättningar för ett i denna centrala mening klasslöst samhälle.

Någon total ekonomisk jämlikhet är inte tänkbar, den utopin behöver vi inte ödsla ord på. Från liberal synpunkt bör dock inte blott detta självklara sägas. Även betydande olikheter i inkomst och förmögenhet framstår som ofrånkomliga. Inte därför att de i och för sig skulle vara värdefulla, utan därför att de inte kan tänkas försvinna utan att väsentliga värden försvinner med dem.

En synpunkt som numera godtas av nästan alla är differentieringens betydelse som stimulans för arbete och aktivitet. Den ekonomiska eggelsen kan inte undvaras. I Ryssland, där Lenin såg socialiseringen som en väg till fullständig jämlikhet, fann man det efter några år nödvändigt att genomföra olikheter för att egga till prestationer, och efter hand har en ekonomisk hierarki, vida högre och hårdare än i västerlandets stater, blivit uppbyggd; skillnaderna i inkomst mellan den politiska aristokratin och företagsledarna å ena sidan, bönderna och arbetarna å den andra är ofantligt mycket större än hos oss, särskilt som de direkta skatterna är obetydliga och progressionen vid högre inkomst nästan obefintlig.

Detta visar att socialisering

inte behöver leda till jämlikhet; all anledning finns att anta att i ett socialiserat samhälle inte bara makten, utan också inkomsterna och den sociala prestationen koncentreras hos en byråkrati som säger sig vara folkets representanter, men i realiteten är dess härskare. Likväl torde ingen annan väg än socialiseringen ens teoretiskt kunna tänkas leda till en mer fullständigt genomförd ekonomisk jämlikhet; detta har inte minst framhävts av labours talesmän i den intressanta och öppna engelska debatten. Men att välja denna väg för att få jämlikhet är uteslutet. Även om den, mot all sannolikhet och

erfarenhet, skulle leda till målet på denna punkt, innebure den ett statsförtryck, en successiv urholkning av den politiska friheten som alla demokratier ser som den värsta av framtidsmöjligheter; i stället för en måttlig ekonomisk olikställdhet skulle vi få en olidlig klyvning mellan de mäktiga och deras redskap, mellan förtryckare och förtryckta. Den lösning som står att vinna på jämlikhetsproblemet — inte "idealistisk", men tillfredsställande — kan nås blott under bevarande av en betydande, av staten icke dirigerad ekonomisk verksamhet och en obesuren medborgerlig frihet.